

AXBOROT XAVFSIZLIGI – KUTUBXONALAR ZIMMASIDA

In this article are set out the role and importance of the internet in young students life and the main task of information libraries in information security of young students.

Mustaqillik yillarda mamlakatimizda jamiyat hayotining ma’naviy-ma’rifiy asoslarini mustahkamlash, yosh avlod qalbida Vatanimiz taqdiri va kelajagi uchun daxldorlik va ma’suliyat hissini oshirish, yot g‘oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirishga yo‘naltirilgan targ‘ibot tizimi shakllantirildi. Shu munosabat bilan iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalardagi demokratik o‘zgarishlar ta’lim tizimida ham islohotlar amalga oshirilishiga sabab bo‘lmoqda. Shuning uchun ta’lim-tarbiya tizimini tubdan o‘zgartirish, barkamol inson shaxsini shakllantirish ertangi taqqidrimizni belgilab beruvchi dolzarb masalalardan biriga aylandi. Chunki, ta’lim-tarbiya sohasini isloh qilmasdan turib oldimizga qo‘ygan maqsadlarimizga erishish qiyin masala. Zero, Vatan taqdiri – yoshlarning qay darajada bilimli, aqli va ma’naviyatli bo‘lishiga bog‘liq.

Ma’lumki, zamonaviy jamiyat o‘zgacha rivojlanish shakli – axborot jamiyatiga yoki, keng ma’noda, – axborot sivilizatsiyasiga o‘tish jarayonini boshdan kechirmoqda. Bugungi kunda globallashuv jarayonlari kuchayib bormoqda, uning ta’sirida ilm-fan va texnologik taraqqiyot bilan bir paytda tinchlik va barqarorlikka qarshi yangi tahdid va xatarlar tobora ko‘payib borayotganining ham guvohi bo‘lmoqdamiz.

Shu ma’noda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 28 iyulda qabul qilgan “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi qarorida “yoshlarda sog‘lom dunyoqarash, jumladan, kitobxonlik ko‘nikmasini shakllantirish, internet, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish madaniyatini oshirish, ularda g‘oyaviy va axborot xurujlariga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirish” ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilab qo‘yildi.

Globallashuv jarayonida yangi – “axborot urushi” atamasi paydo bo‘ldi. Axborot urushi (information war) – strategik maqsadlarni amalga oshirish uchun

raqibning axborot maydoniga informatsion ta’sir ko‘rsatish harakatidir. Axborot urushi – raqib sanalgan mamlakat rahbariyatiga, uning jamoatchilik yoki diniy tashkilotlariga va ular qabul qiladigan qarorlarga ta’sir ko‘rsatish, ijtimoiy fikr va jamoatchilik ongini o‘ziga kerakli yo‘nalishda shakllantirishga urinishdir. Ta’sir o‘tkazishning asosiy vositalari – bosma OAV – nashrlar, kitoblar, elektron OAV – televidenie va radio, turli disklar, kinofilmlar, seriallar va Internet hamda uyali telyefonlar hisoblanadi.

Internet-saytlaridan tarqatilayotgan yot g‘oyalalar va axborotlarning yoshlari tomonidan qabul qilinayotgani va uning oqibatlari jahondagi barcha mamlakatlar xalqini ham tashvishga solmoqda. Chunki turli buzg‘unchi g‘oyalarni targ‘ib qiluvchi axborotlar xalq mentalitetiga, yoshlarning estetik didi, axloqiy meyorlariga putur yetkazishi, xalqaro axborot oqimlarida mavjud bo‘lgan zo‘ravonlik, «commaviy madaniyat», diniy ekstremizm va qo‘poruvchilik, urush va qotilliklar, o‘z joniga suiqasd qilish va pornografik tasvirlarni targ‘ib qiluvchi saytlar, behayo, ur-yiqt filmlar, ichkilik, tamaki mahsulotlarining reklamalari ularning ongiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, hayotini izdan chiqarishga sabab bo‘lishi ehtimoldan xoli emas. Shuningdek, yoshlarning ijtimoiy ongi axborot xavfsizligi nuqtai nazaridan yot mafkuralar, madaniyatlar ta’siriga tushib qolishiga olib kelishi mumkin.

Axborot xurujining asosiy makoni bo‘lgan Internet tarmog‘ida ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibotni kuchaytirish, bu borada yoshlari eng ko‘p foydalanadigan ijtimoiy tarmoqlarda psixologlar va yoshlari o‘rtasidagi muloqotlarni tashkil etish ayni muddao. Sababi, qaysidir ma’noda afsus bilan qayd etish darkor, hozirgi paytda yoshlarning sirlashadigan, dillashadigan, dardlashadigani ham ko‘p hollarda Internet, ijtimoiy tarmoqlar bo‘lib qoldi. Internet, ta’kidlaganimizdek, yoshlarning madaniy va ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Shamsiyeva Mahfuza Kuchkarxodjaevna – NamDU huzuridagi XTXQTMOM pedagogika va psixologiya, ta’lim texnologiyalari kafedrasи katta o‘qituvchisi.

Internetning ijobili ta'sir ko'rsatuvchi omillari:

- axborotga ega bo'lish imkoniyati;
- ta'lim olish imkoniyati;
- muloqot imkoniyati;
- o'z-o'zini ifoda etish imkoniyati;
- ijodiy rivojlanishga tutki berish;
- ish topish imkoniyati;
- ijtimoiylashuv.

Internetning salbiy jihatlari quyidagicha:

- pornografiya;
- depressiv yoshlar oqimi;
- narkotiklar;
- tanishuvlar sayti, aldov, ishonchszizlik;
- sektalar;
- ekstremizm, irqchilik, fashizm.

Aytish mumkinki, axborot xurujlarining bunday salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun bir qator muammolarga yechim topish zarur. Yoshlarni axborot xurujlaridan himoyalash deganda, ko'pincha ularga turli axborotlarni, har xil saytlarni, filmlarni, gazeta va jurnallarni ta'qqlash kerak, deb o'ylashadi. Biroq bu usullar orqali samarali natijaga erishib bo'lmaydi. Shu bois, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Albatta, biz Internet va boshqa zamonaviy axborot manbalarining o'rni va ahamiyatini inkor etmaymiz lekin, ko'plab bolalarimiz kitobdan uzoqlashib, ko'p vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazayotgani – bu ham bor gap. Shuni hisobga olgan holda, Internet tizimi orqali ma'naviy targ'ibot ishlarini, jumladan, elektron kitobxonlikni kuchaytirish zarur" degan fikrlari juda ahamiyatlidir [2].

Hozirda yoshlarni faqatgina mamlakatimiz axborot-kutubxona muassasalaridagi an'anaviy bosma nashrlarda mavjud bilimlar emas, balki jahon axborot olamidagi ma'lumotlar ham qiziqtiradi. Endilikda, ularning dunyo axborot olamiga kirib borishi, jahon axborot resurslaridan foydalanishlariga keng imkoniyat yaratib berish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish zarurati tug'ildi. Buning uchun mavjud kutubxonalar fondi, ular olib borayotgan an'anaviy ish usullari yetarli bo'lmay qoldi. Ana shularni hisobga olgan holda kutubxona ishi va bibliografik jarayonlarni avtomatlashtirishga o'tish, yangidan-yangi faoliyat turlarini amaliyotga joriy etishga kirishildi. Bu esa o'z-o'zidan yosh avlodning axborot olishga bo'lgan talab va ehtiyojlarini to'laroq qondirish, aholining barcha qatlamlarini madaniy, ma'naviy-ma'rifiy, axloqiy qadriyatlar aks etgan bosma va elektron hujjatlar bilan ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratish zaruratini keltirib chiqardi.

Yosh avlod hayotida mediamuhit rolining ortib borishi kitob o'qishga bo'lgan munosabatni o'zgartirib yubordi. Bugun o'quvchilarning mutolaasi bosma nashrlar – kitoblar, gazeta va jurnallar, risolalargina emas, balki

kompyuter savodxonligi bilan bog'liq tarzda kechmoqda.

Ekran madaniyati o'smirlarning mutolaasiga kuchli ta'sir etib, ularning qiziqish ustuvorliklarini ma'lum darajada belgilab bermoqda. Yoshlarning kitobxonlikka odatlanish jarayonida bolalar kitob o'qishiga xos xususiyatlarning barchasi jadal o'zgarmoqda. Mutolaa maqomi o'zgardi – o'quvchilar kitobga ommaviy kommunikasiya vositalaridan biri sifatida qaray boshladilar. Shuningdek, mutolaa davomiyligi ham o'zgardi – yoshlarning bo'sh vaqt tarkibida kitob mutolaasi vaqt qisqardi, mutolaa xarakteri o'zgardi – mutolaa qisqarok, axborotliroq, yuzakiroq bo'lib bormoqda. Bundan tashqari, mutolaa repertuari ham o'zgardi kitobxonlar mutolaasi ko'proq ish yuzasidan bo'lib, adabiy asar o'qiyotganlar hissasi asosan maktab dasturi hisobigagina sekin o'sib bormoqda[Qarang: 4].

Axborot-kutubxona muassasalarida yoshlar mutolaasiga rahbarlik qilish, ularda axborot bilan ishslash ko'nikmalarini shakllantirishda shunday muammolarga duch kelinmoqdaki, bu o'z-o'zidan faoliyat samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zi axborot-kutubxona muassasasi xodimlarining bolalar o'qishiga rahbarlik qilish, yosh kitobxonlarda axborot madaniyatini shakllantirishning turli usul va yo'llarini qo'llash uchun zarur ko'nikma yo'qligi, internet tarmog'ida axborot bilan ishslash malakasi yetarli emasligi bunga sabab bo'lmoqda. Bundan tashqari ushbu muassasalarining moddiy-texnik bazasi talablar darajasida emasligi turli qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

O'z-o'zidan ma'lumki bu muammolar hal etish strategik ahamiyatga ega bo'lib, uning uchun axborot-kutubxona muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, xodimlar malakasini bugungi kun talablari darajasiga ko'tarish xalqaro va milliy axborot-kutubxona muassasalarining ilg'or ish tajribalarini ommalashtirish zarur.

Shuningdek, o'smirlar va yoshlar mutolaasi, oilaviy savodxonlik va mutolaa, ya'ni oilaviy mutolaani rivojlantirishni ustuvor yo'nalishlar sifatida ajratib, bolalarning bo'sh vaqtini kitob o'qishga jalb etish lozim. Bolalarning maktabdagagi ta'limidan tashqari kitobxonlik va axborot olish madaniyatini rivojlantirish dasturlari, OAV yordamida mutolaa maqomini oshirish, bolalar uchun radio va televideniyeda maxsus dasturlar yaratish orqali yoshlarimiz o'tasida axborot xavfsizligini ta'minlash masalasida ijobili samaraga erishishimiz mumkin[Qarang:3].

Shuningdek, bolalar va yoshlar mutolaasini qo'llab-quvvatlash uchun Internet tarmog'i beradigan yangi imkoniyatlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Axborot-resurs markazlarida tashkil etilgan Internet orqali muloqotning "on-layn" formati yoshlar uchun ayni muddaodir. On-layn muloqot mavzusining mazmun-

mohiyatini ochib berish, muloqotni ahamiyatli va qiziqarli tashkil etish maqsadida turli soha vakillari – adabiyot va san’at namoyandalari, sportchilar, psixologlar, huquqshunos-u shifokorlar, mashhur kishilar, davlat mukofotlari sovrindorlari mehmon sifatida taklif etilishi mumkin.

Bunday muloqotning on-layn ishtirokchisi bir vaqtning o‘zida ham ma’lumot oladi, ham muloqotda ishtirok etadi. Nafaqat yurtimizda, balki chet ellarda tahsil olayotgan o‘zbekistonlik yoshlarning hamda xorijlik yoshlarning ishtiroki ham muloqotlarning yana bir muhim jihatidir.

Axborot xavfsizligini ta’minlashning eng samarali vositalaridan biri bu – ARMLar orqali yosh foydalanuvchilar orasida g‘oyaviy-mafkuraviy targ‘ibotni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, yoshlarni qiziqtiradigan mavzularda yuksak darajada tayyorlangan axborotlarni tayyorlash va ommalashtirishdir. Yosh avlodning har bir vakiliga milliy manfaatlarimiz nuqtai nazaridan mamlakatda hamda dunyoda kechayotgan vaziyatni to‘g‘ri tahlil etish va baholashga ko‘maklashish uchun sharoit yaratish zarur. Bu borada ARMLarining joylardagi jamoat tashkilotlari bilan hamkorlik aloqalari ham yaxshi natija beradi.

O‘zbekiston Yoshlar ittifqi va uning joylardagi bo‘limlari bilan axborot-kutubxona muassasalari hamkorlikda zamonaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalaridan foydalangan holda media-mahsulotlarini yaratib, yoshlarni xolis va haqqoni yaxshilashdan tezkor xabardor qilishga qaratilgan loyihalarni ishlab chiqish ham ma’lum ma’noda o‘quvchi yoshlarni axborot xurujlaridan asrashda qo‘l keladi.

Axborot xurujlarining namoyon bo‘lish shakllari va usullari bo‘yicha aniq tavsiflangan taqdimotlarni tayyorlab, respublika bo‘yicha targ‘ibot tadbirlarini tashkil etish, “ommayiv madaniyat”ning jozibali ko‘ringan shakllari ortidagi mudhish va fojiali holatlardan yoshlarni voqif qilish ham ARM hamda mакtab kutubxonalarining e’tibor qaratishi lozim bo‘lgan jihatlaridan biridir.

Bu borada ARMLari o‘quvchi-yoshlarning mafkuraviy immunitetini shakllantirish, axborot xavfsizligini ta’minlashda quyidagilarni amalga oshirishlarini tavsiya etamiz:

- yoshlarimizning didi, ongu shuuriga ta’sir

qiladigan, kelajak avlod manfaatlarini himoyalashga qaratilgan, davlat siyosatining mazmun-mohiyatini sharhlab, axborot xurujlari mohiyatini ro‘y-rost ochib beradigan, kelajak avlodni qiziqtiradigan savollarga javob bo‘ladigan mavzularni tezkor yoritish hamda yoshlar muammolarini keng qamrovda tanqidiy-tahliliy yoritadigan mediumahsulotlarni tayyorlash;

- yoshlarga oid mavzularda qalam tebratadigan yosh professional va havaskor jurnalist va ijodkorlarni birlashtirish, jurnalistika sohasida ustoz va shogird ananalarni davom ettirishga xizmat qiladigan amaliyotchi jurnalistlar bilan doimiy ravishda o‘quvlar tashkil etish;

- fuqarolik jamiyati rivojlanishi, amalga oshirilayotgan islohotlar va yoshlarga yaratilayotgan imkoniyatlarni o‘zida aks ettirgan axborotlarning mamlakatimiz hududida tarqatilishini taminlaydigan axborot-resurs bazasini yaratish, ARMning mediata’sir vositalari, usullari, strategiyasini aniq belgilab, maxsus media-loyihalarni ishlab chiqish.

Xulosa qilib shuni aytamizki, inson, uning qadriyatları, shaxsning kamol topishi va ma’naviy jihatdan yuksalishini ta’minlash, ularni turli axborot xurujlaridan asrash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni barkamol, har tomonlama bilimli qilib tarbiyalash bugungi kunda haqli ravishda ma’naviyat poydevori, deb e’tirof etilmoqda.

Shu o‘rinda ARM va kutubxona xodimlari o‘quvchilarning duch kelgan axborotni, qo‘liga tushgan har qanday kitobni oldi-ortiga qaramay foydalanadigan emas, balki, axborotni ijobiy jihatdan saralay oladigan, axborot madaniyatiga ega, chuqur fikr qila oladigan, teran anglaydigan yoshlar bo‘lishiga e’tibor qaratgan holda yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish, milliy g‘oya targ‘ibotini izchil davom ettirish ayni muddaodir.

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan holatlarning barqaror bo‘lishi, shuningdek, ta’lim-tarbiya jarayonida yoshlarda milliy g‘urur tuyg‘usini shakllantirish masalasiga alohida e’tibor qaratilishi globallashuv sharoitida tarbiya jarayonining muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Shuning uchun Birinchi Prezidenti Islom Karimovning “...ma’naviyat qudratli quroq ekanini, jamiyatimizga tahdid soluvchi illatlarga qarshi kurashda boy ma’naviyatimiz biz uchun najotkor va haloskor kuch...” [1] vazifasini o‘tashini hech qachon nazardan qochirmasligimiz darkor.

Foydalanilgan dabiyotlar

1. Каримов И. А. Юксак маънавият – енгилмас куч.–Т.: “Маънавият”, 2008. –114-бет.
2. Мирзиёев Ш. Жисмоний ва маънавий етук ёшлар – эзгу мақсадларимизга етишида таянчимиз ва суюнчимиздир/ “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг IV қурултойида сўзланган нутқ// Халқ сўзи, 2017 йил, 1 июль, 129- сони.
3. Зокирова М. Шарқ Ренессанси: [Ўрта Осиё Мовароуннаҳрда равнақ топган китобат санъати ҳақида]// Маърифат. – 2003. – 21 июнь.
4. Абдулхаким Нурбой. Маърифат нимадир? Жаҳолат надир?// “Тафаккур”, 2005. – 3-сон, 3–6 бетлар.